

אב התשע"ה

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

מגילת איכה

לפרשת דברים (על פי שיעורים של הרב יעקב מדן ופרופ יהודה איזנברג)

הברכה על קריאת מגילת איכה מוכרת לנו: לפי המקור במסכת סופרים, הברכה על מקרא מגילת איכה זהה לברכה על שאר המגילות.

3. נוסח הברכה על מגילת איכה:

"אשר קדשנו במצוותיו וצונו על קריאת מגילה".

משפט מעניין המופיע במסכת סופרים מעלה השערה על ברכה אחרת שנאמרה עם קריאת איכה.

4. מסכת סופרים:

"והקורא בתשעה באב אומר ברוך דין האמת".

לפי דברים אלה, הברכה על קריאת איכה זהה לברכה שמברך אדם שקרה לו אסון: "ברוך דין האמת". אבל הצבור הופך להיות כמו אבל היחיד, ואדם מצדיק על עצמו את הדין - את דין הציבור, את חורבן בית המקדש. נוסח זה של ברכה על קריאת איכה לא נתקבל. יש דעה שברכת "ברוך דין אמת" נאמרת עם קריאת התורה בתשעה באב. אבל גם מנהג זה אינו רווח.

נזכיר כמה מנהגים הקשורים בקריאת איכה בתשעה באב.

5. בספר "כלבו" שנתחבר לפני כ-700 שנה בידי מחבר

לא נוזע, מתוארים מנהגים אלה:

"יש מקומות חולקין בקריאתו. (יש מקומות בהם מנהגים חלוקים בקריאת איכה) כי יש מקומות שקורין אותו כל הקהל, ויש מקומות שאין קורין אותו כי אם החזן לבד, וכל הציבור שותקין, ומכבין כל הנרות. ואצלנו מנהג לקרוא כל אחד ואחד, ואחרי כן מכבין כל הנרות, ואחר כך פותח שליח צבור קינות, לעגם הנפשות ולשבור הלבבות"

מנהג אחר מוזכר ב"הגהות מימוניות", בסוף הלכות תענית. מסופר שם על דרך מיוחדת של קריאת הפרק האחרון של מגילת איכה. לאחר סיום המגילה חוזר החזן וקורא את הפרק מתחילתו, כשהוא קוטע כל פסוק

קריאת איכה בתשעה באב

אנו קושרים את מגילת איכה בתשעה באב, ובזיכרונו קיימת זהות בין השנים: איכה היא מגילת החורבן, ותשעה באב הוא יום החורבן. לאמיתו של דבר מקורה של קריאת איכה בתשעה באב מאוחר יחסית, ועניין זה לא נזכר בשני התלמודים.

על חובת קריאת מגילת איכה בתשעה באב אנו מוצאים לראשונה במסכת סופרים. מסכת סופרים היא אחת מקבצי הלכות שסודרו לאחר חתימת התלמוד, בתקופת הגאונים, והן מצורפות לתלמוד. (במהדורות הרגילות של התלמוד מודפסות מסכות אלה יחד עם מסכת עבודה זרה.)

1. מסכת סופרים עוסקת בענייני ספר תורה כתיבתו

וקריאתו, ושם, בפרק י"ד כתוב משפט זה:

"ברות ובשיר השירים, באיכה ובמגילת אסתר, צריך לומר על מקרא מגילה"

הרשימה כוללת ארבע מתוך חמש המגילות שאנו קוראים בבית הכנסת (קהלת לא הוזכרה בה), וקובעת כי יש לברך "על מקרא מגילה" בשעה שקוראים מגילות אלה.

2. בהמשך מסכת סופרים, בפרק יח, מתוארת קריאת

המגילה בתשעה באב:

"יש שקורין ספר קינות בערב, ויש מאחרין עד הבוקר, לאחר קריאת תורה. שלאחר קריאת תורה עומד החזן וראשו מתפלש באפר, ובגדיו מפולשין, וקורא בבכיה וביללה. אם יודע לתרגמו - מוטב. ואם לאו, נותנו למי שידוע לתרגם בטוב, ומתרגם, לפי שיבינו בו שאר העם והנשים ותינוקות, שנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים".

מקור זה מתאר את דרך קריאת מגילת איכה כפי שאנו מכירים מבתי כנסת שלנו: בית הכנסת מסודר כבית אבל, קריאת המגילה נעשית בבכי וביללה, והקינות הן הן הסבר האבל לעם.

העם הזה. ח. ויעש ברוך בן-נריה ככל אשר-צוהו ורמיהו הנביא לקרא בספר דברי יהוה בית יהוה. ט ויהי בשנה החמישית ליהויקים בן-יאשיהו מלך-יהודה בחדש התשעי קראו צום לפני יהוה כל-העם בירושלם וכל-העם הבאים מערי יהודה בירושלם. י ויקרא ברוך בספר את-דברי ורמיהו בית יהוה בלשפת גמריהו בן-שפן הספר בחרצר העליון פתח שער בית-יהוה החדש באזני כל-העם. יא וישמע מכיהו בן-גמריהו בן-שפן את-כל-דברי יהוה מעל הספר. יב וירד בית-המלך על-לשפת הספר והנה-שם כל-השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן-שמעיהו ואלנתן בן-עכבור וגמריהו בן-שפן וצדקיהו בן-חננייהו וכל-השרים. יג ויגד להם מכיהו את כל-הדברים אשר שמע בקרא ברוך בספר באזני העם. יד וישלחו כל-השרים אל-ברוך את-יהודי בן-נתנניהו בן-שלמיהו בן-כושי לאמר המגלה אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן-נריהו את-המגלה בידו ויבא אליהם. טו ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם. טז ויהי כשמעם את-כל-הדברים פחדו איש אל-רעהו ויאמרו אל-ברוך הגיד נגיד למלך את כל-הדברים האלה. יז ואת-ברוך שאלו לאמר הגד נא לנו איך כתבת את-כל-הדברים האלה מפיו. יח ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל-הדברים האלה ואני כתב על-הספר בידו.

בפרק לא נאמר על מה נקבע הצום, אבל ממקורות חיצוניים אנו יודעים כי באותו זמן כבש נבוכדצר את אשקלון והחריבה, והעם שהיה בפאניקה גמורה התאסף בירושלים ליום צום ותפילה. ברוך קורא את המגילה, והדבר מגיע במהירות אל השרים המבקשים לשמוע את המגילה ישירות מפי ברוך. ברוך חוזר וקורא את המגילה בפניהם, והם, מבוהלים, מוסרים את הדברים למלך יהויקים. ושוב חוזרת פרשת קריאת המגילה. ירמיהו וברוך מסתתרים, ואיש יהודי קורא את המגילה בפני המלך.

יט ויאמרו השרים אל-ברוך לך הסתר אתה וירמיהו ואיש אל-ידע איפה אתם. כ ויבאו אל-המלך חצרה ואת-המגלה הפקדו בלשפת אלישמע הספר ויגידו באזני המלך את כל-הדברים. כא וישלח המלך את-יהודי לקחת את-המגלה ויקחה מלשפת אלישמע הספר ויקראה יהודי באזני המלך ובאזני כל-השרים העמדים מעל המלך. כב והמלך יושב בית החורף בחדש התשעי ואת-האח לפניו מבערת. כג ויהי בקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר והשלף אל-האש אשר אל-האח עד-תם כל-המגלה על-האש אשר על-

לשנים: באמצע הפסוק מוסיף הוא "אוי", ובסופו מוסיף הוא "אוי מה היה לנו".

6. "הגהות מימוניות":

"זכור ה' מה היה לנו - אוי - , הביטה וראה את חרפתנו - אוי מה היה לנו נחלתנו נהפכה לזרים אוי, בתינו לנכרים, אוי מה היה לנו יתומים היינו ואין אב, אוי, אימותנו כאלמנות, אוי מה היה לנו" קריאה כזאת של הפרק, כאשר הקריאה "אוי" ו"אוי מה היה לנו" מופיעה כפזמון חוזר, הופכת את הפרק לקינה המדברת אל לב שומעיה.

זיהויה של מגילת איכה בספר ירמיה:

במגילת איכה, בשונה משאר המגילות, קשה לראות רצף אחד של דבר ה'. יש בה חמישה פרקים, שכמעט כל אחד מהם בנוי באופן אחר לפחות מבחינה ספרותית. פרקים א', ב' וד' בנויים לפי סדר א"ב, ובכל אחד מהם עשרים ושנים פסוקים, פסוק לכל אות. גם הפרק השלישי בנוי לפי א"ב, אבל כל אות מופיעה בו שלש פעמים. הפרק החמישי כלל אינו בנוי לפי א"ב, אבל גם בו יש עשרים ושנים פסוקים, כמנין האותיות. ההבדלים החיצוניים שבין הפרקים מביאים אותנו למחשבה - ומיד נראה שכך אומרים גם חז"ל - שהמגילה לא נכתבה בפרק זמן אחד.

בפרק ל"ו שבספר ירמיהו מסופר על מגילה שהכתיב ירמיהו לברוך בן נריה מזכירו. ירמיהו צווה על ברוך לקרוא את המגילה באזני העם ביום צום שנקבע בחודש כסליו.

7. ירמיהו ל"ו א-ח:

א ויהי בשנה הרבעית ליהויקים בן-יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל-ירמיהו מאת יהוה לאמר. ב קח-לך מגלת-ספר וכתבת עליה את כל-הדברים אשר-דברתי אליך על-ישראל ועל-יהודה ועל-כל-הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה. ג אולי ישמעו בית יהודה את כל-הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרך הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם.

ד ויקרא ירמיהו את-ברוך בן-נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל-דברי יהוה אשר-דבר אליו על-מגלת-ספר. ה ויצוה ירמיהו את-ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית יהוה. ו ובאת אתה וקראת במגלה אשר-כתבת-מפי את-דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום וגם באזני כל-יהודה הבאים מעריהם תקראם. ז אולי תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש מדרך הרעה כי-גדול האף והחמה אשר-דבר יהוה אל-

שנקראה ביום צום זה, היתה מגילת איכה. העם מתאסף מלא חרדה בגלל ניצחון חלקי של נבוכדנצר מלך בבל שקבל לידו את אשקלון, וירמיהו קורא באוזניו את מגילת החורבן - חורבן שיבוא בעוד 17 שנים!

כדי לקבל מושג נכון בדבר המרחק בין נבואת ירמיהו להתגשמותה, נחשוב במושגים של ימינו: כאילו אדם מקונן היום על כך שבעוד עשרים שנה לא יישמרו הסכמי השלום עם ירדן. האם היה ירמיהו פסימיסט או ריאליסט? האם יכול אדם לצפות מראש אסון שיקרה בעוד 17 שנים?

אמנם, אשקלון עברה לשליטה של עם זר, בירושלים היתה בהלה, וקראו צום, אבל מכאן ועד תאור פלסטי כל כך של חורבן העם והארץ עדיין המרחק גדול. יש מלך בישראל, יש שרים בישראל, והם מנהלים את ענייני המלוכה. מצרים אמנם הוכתה בכרכמיש, אבל היא חזקה בארצה. אולי האוריינטציה המצרית היא החכמה יותר? אולי ברית עם מצרים עדיפה על חיים בחרדה מפני האויב מצפון, או מחיים יהודיים, על פי דרישות הנביא, הדורש דרשות קשות כל כך: צדק, חלוקת משאבים שווה ועוד דברים שממשל אינו אוהב אותם.

ומה התגובה לדברי ירמיהו? העם נבהל, השרים נבהלים, ורק המלך, מנותק מן המציאות - קורע את המגילה.

התלמוד הבבלי מתאר את התנהגותו של יהויקים על רקע הפסוק בירמיהו, שאומר (ירמיה ל"ו):

"ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה, יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח. עד תום כל המגילה אשר על האח."

לפי פסוק זה שמע המלך יהויקים את דברי המגילה, שמע שלש וארבע דלתות (פסוקים) ולאחר ששמע אותם לא יכל לשמוע עוד, קרע את המגילה ושרף אותה באש. ונשאלת השאלות: מה היו הדברים המסתוריים הללו, שהטילו מורא כל גדול בלב העם, ואשר עוררו את חמת המלך עד כדי כך שהוא עצמו יתלוש את המגילה דף אחר דף, וישרוף באש? ומה שמע המלך ויכל לשאת, ומתי איבד את סבלנותו.

9. בתלמוד הבבלי, במסכת מועד קטן כו,א נאמר:

ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח וגו'. מאי שלש דלתות וארבעה?

אמרו ליה ליהויקים: כתב ירמיה ספר קינות.

אמר להו: מה כתיב ביה? איכה ישבה בדד - אמר להו: אנא מלכא.

אמרו ליה: בכו תבכה בלילה - אנא מלכא

גלתה יהודה מעני - אנא מלכא

דרכי ציון אבלות - אנא מלכא

האח. כד ולא פחדו ולא קרעו את-בגדיהם המלך וכל-עבדיו השמעים את כל-הדברים האלה. כה וגם אלנתן ודלגיהו וגמרניהו הפגעו במלך לבלתי שרף את-המגלה ולא שמע אליהם. כו ויצוה המלך את-ירחמאל בן-המלך ואת-שריהו בן-עזריאל ואת-שלמניהו בן-עבדאל לקחת את-ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרום יהוה.

כו ויהי דבר-יהוה אל-ירמיהו אחרי שרף המלך את-המגלה ואת-הדברים אשר כתב ברוך מפי ירמיהו לאמר. כח שוב קח-לך מגלה אחרת וכתב עליה את כל-הדברים הראשונים אשר היו על-המגלה הראשונה אשר שרף יהויקים מלך-יהודה. כט ועל-יהויקים מלך-יהודה תאמר כה אמר יהוה אתה שרפת את-המגלה הזאת לאמר מודע כתבת עליה לאמר בא-יבוא מלך-בבל ויהשחית את-הארץ הזאת והשביט ממנה אדם ובהמה. הקריאה של המגילה בפני המלך מתוארת באופן פסטורלי ממש:

"והמלך יושב בית החורף בחודש התשיעי, ואת האח לפניו מבערת"

ובאווירה חמימה ואינטימית זו שומע יהויקים את דבר המגילה, והתגובה שלו היא:

"ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה, יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח, עד תום כל המגילה אשר על האח"

המלך פותר על בעיית המגילה בדרך שמלכים מסוימים פותרים בעיות: הוא מתעלם מן הדברים, ושווה אותם באש. ואז אומר ה' לירמיהו שיקח מגילה אחרת ויכתוב עליה את כל הדברים האלה

"ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה".

8. מבאר רש"י:

"דברים רבים כהמה - מתחלה היו שלש אלפא ביתין: איכה ישבה, איכה יעיב, איכה יועם. והוסיף עליה אני הגבר, שכל אות משולשת בה"

למדנו שעל פי חז"ל המגילה הכילה את פרקים א' ב' וד' במגילת איכה, ופרק ג' במגילת איכה נכתב כתגובה על קריאת המגילה בידי יהויקים.

תחילה עלינו להבין את התקופה ואת הרקע למעשה. יהויקים הומלך על ידי פרעה נכה, בשנת 3317 לבריאה, לפי מסורת חז"ל. 4 שנים אחרי המלכתו של יהויקים מתרחש קרב כרכמיש, על נהר פרת, מצרים מוכה בקרב, ונבוכנצר משתלט על כל האזור. שנה לאחר מכן, בשנה החמישית ליהויקים, מכריזים צום בירושלים, וירמיהו קורא לפני העם את המגילה שעוררה תדהמה רבה כל כך. השנה היא 3321 לבריאה, שבע עשרה שנה לפני חורבן ירושלים והמקדש. לפי מסורת חז"ל, המגילה

על מצבו וגורלו של עם ישראל באותה לשון, "איכה". ומלמדים אותנו חז"ל שלא מקרה הוא. יש קשר בין שלוש השאלות ותשובה אחת להן.

השאלה הבולטת ביותר, "איכה ישבה בדד", כלומר הפיכת גבירה שהכל משחרים לפתחה לעניה מרודה ונרדפת, יש בכוחה להעסיק כל אדם. ואם במטרונה בודדת כך, בעם שלם על אחת כמה וכמה.

תשובתה של שאלה כאובה זו - בנביאים, ואף היא בשאלה. אך שאלה זו למתחקים אחר הסיבות האמיתיות והשרשיות למאורעות הקורים בעולם. התשובה לשאלת "איכה ישבה בדד" היא, שיש לחפש את התשובה לשאלה האמיתית יותר, הקשה יותר: "איכה היתה לזונה". מהמצב שבו מתאר ישעיהו את המטרונה, הדרך למצב אותו מתאר ירמיהו קצרה ופשוטה.

כלומר, את שורש האיכה של ירמיהו יש לחפש בשאלת ישעיהו. והתשובה לשאלת ישעיהו - בשאלה אחרת, קשה הימנה: "איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם".

12. ומסביר הרב יעקב מדן:

אם שורש החורבן הפיסי המתואר על ידי ירמיהו הוא החורבן הרוחני המתואר ביסעיהו, הרי שורש החורבן הרוחני הזה נמצא מאות שנים קודם לכן, בחוסר יכולת למצוא שפה משותפת בין משה רבנו ע"ה לבני ישראל, עוד למרגלות הר סיני, שם נקבעה פרשת שרי האלפים והמאות, עוד בראשית התהוותו של עם ישראל וגיבושו כעם ה'. חוסר היכולת למצוא דרך בה תתיישב הנהגתו של איש האלקים, הנהגה שכל-כולה קודש, עם דרכם של שישים ריבוא בני בשר ודם פשוטים, שדרכי הקודש והחול משמשים אצלם זו בצד זו. חוסר ידיעת סוד החיבור המושלם בין האלוקי לגשמי, הוא שורש השורש של שאלות ה"איכה" שבעולם.

כלומר, חז"ל ראו בעינם החדה את הקשר בין הגלות לבין הניצוץ הראשון של ייאושו של משה מיכולתו להנהיג את עם ישראל בכוחו שלו, לרומם את העם למדרגתו שלו; קשר המוצא את ביטוי החריף לאחר יציאתם מהר סיני בדרכם לארץ ישראל, בשרשרת המאורעות המופיעה בסוף פרשת בהעלותך ובפרשת שלח. כזכור העם מתלוננים "ונפשנו קצה בלחם הקלוקל", ומסרבים לאכול את המן, לחם השמים, שניתן בזכותו של משה (ע"פ מדרש תנחומא). יש בסירוב זה סירוב להימשך אחר מדרגתו של משה רבנו, ומשה קורא:

"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה".

הניתוק בין משה לעם מחריף עם הניצוץ הראשון של הערער על הנהגת משה מצד מרים ואהרן:

"הרק אך במשה דבר ה'".

מכאן סלולה הדרך לרצון ישראל לבדוק את ארץ ישראל בעצמם ולא להאמין לדברי משה עליה, ומכאן לגלות בני

היו צריה לראש - אמר להו: מאן אמרה? כי ה' הוגה על רב פשעיה

מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש

נחזור ונקרא את הפסוקים ששמע המלך יהויקים, ונראה מה עורר את זעמו, ועם מה יכול היה להשלים.

10. כך מתחילה מגילת איכה:

"איכה ישבה בדד העיר רבתי עם, היתה כאלמנה.

רבתי בגוים, שרתי במדינות, היתה למס.

בכו תבכה בלילה, ודמעתי על לחיה, אין לה מנחם מכל אהביה.

כל רעיה בגדו בה היו לה לאויבים.

גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה,

היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח,

כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

דרכי ציון אבלות מבלי באי מועד,

כל שעריה שוממין כוהניה נאנחים,

בתולותיה נוגות והיא מר לה.

היו צריה לראש אויביה שלו,

כי ה' הוגה על רוב פשעיה ..."

ירמיהו מתאר עם וארץ בהתפוררותם. מוראל נמוך, מסים גבוהים, בכי וחוסר בטחון בכל מקום. אנשים בוגדים איש ברעהו. יורדים מן הארץ בגלל עוני וקשיי חיים. דרכי ציון אבלות, אין בטחון בדרכים, הכהנים נאנחים על המקדש ששם. והמלך שומע כל זאת באווירה האינטימית של לשכתו המחוממת, ואינו מזדעזע. לא הדרכים האבלות, לא הירידה לגלות, לא השערים השוממים והכהנים הנאנחים, גם לא הבתולות הנוגות. אבל כאשר שומע המלך כי "היו צריה לראש" - כי השלטון יעבור ממנו לצריה, זאת אין הוא יכול לשאת עוד. והוא מוחק את שם ה', שורף את המגילה, ומסתיר פניו מראות את המציאות המקיפה אותו.

שורש החורבן ותיקונו:

11. במדרש איכה נאמר:

"שלושה נתנבאו בלשון איכה: משה, ישעיה וירמיה.

משה אמר 'איכה אשא לבדי'.

ישעיה אמר: 'איכה היתה לזונה'.

ירמיה אמר: 'איכה ישבה בדד'.

א"ר לוי, משל למטרונה שהיו לה ג' שושבינין. אחד ראה אותה בשלוותה, אחד ראה אותה בפחזותה ואחד ראה אותה בניוולה. כך משה ראה את ישראל בכבודם ושלוותם, ואמר 'איכה אשא לבדי טרחכם', ישעיה ראה אותם בפחזותם ואמר 'איכה היתה לזונה', ירמיה ראה אותם בניוולם ואמר 'איכה ישבה בדד'."

ומסביר הרב מדן ששלשת הנביאים, מייצגים בתפיסותיהם את כל חלקי המקרא. משה בתורה, ישעיהו בנביאים, וירמיהו בכתובים, הביעו את תמיהתם

ישראל מ' שנה במדבר - שורש הגלויות, כפי שמתבטאים חז"ל על ה"תשעה באב" הראשון - "אתם עשיתם אותה בכייה לשעה אחת, ואני אעשה אותה בכייה לדורות".

אלא, שאומר הרב מדן, שקוף זה גם אליה יש בו. אם בפרשת דברים מופיע רעיון מינוי השופטים כדיעבד גמור, כמסקנה מ"איכה", הרי באה פרשת יתרו ומלמדתנו שלפחות אדם אחד ראה רעיון זה כרעיון טוב, שמקומו בקודש. כידוע חז"ל שיבחו את יתרו על עצת מינוי השופטים.

13. שמות רבה:

"ולמה נקרא שמו יתרו, על שום שייתר פרשה בתורה" ואומר הרב מדן, שודאי שלא שיבחוהו בכדי על תוספת "איכה" לעם ישראל. כלומר, עם כל הצער על אי הימשכות אחר מדרגתו של משה, יש במינוי שופטים מן העם הנחת הגרעין הראשון לייסודה של סנהדרין מחכמי ישראל, הנחת אבן הפינה לצמיחתה של תורה שבעל-פה. חכמי הסנהדרין קובעים ומחליטים איך ומה לדרוש מפסוקי התורה, והקב"ה מסכים עימם.

גם בפרשת בהעלותך, החורבן הנובע מ"לא אוכל אנכי לבדי", מוליד את בניינה של הסנהדרין: "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל".

יסוד האיתערותא דלתתא - "ובתורתו יהגה" - אורייתא דיליה היא. התורה הופכת לתורת האדם. הבארות העמוקים שבנפשו - מי תורה מפכים בהם. השגותיו והבנתו הופכים להיות גופי תורה, ומצוותיו ורצונו של הקב"ה מתייחסים לאותה הבנה של אותו בשר ודם.

14. בבלי שבת כ"ג:

"אשר קידשנו במצוותיו וציוונו - והיכן ציוונו - מ'לא תסורו"

זכה יתרו למה שלא זכו גדולים וטובים, ליתר בתורה את אותה הפרשה, פרשת גילוי בארות הקדושה, לא אלו שמקורן בשמי השמים, אלא אלו שמקורן עמוק, בנבכי הנפש. משה ועם ישראל לא הציעו מינוי שופטים מכיוון שידעו שלא שאלות ההלכה והדין המעשיים נמצאות במרכז העמידה בתור אל משה מבוקר עד ערב, אלא

"כי יבוא אלי העם לדרוש אלוקים"

הרצון לשמוע את דבר ה' חי ורענן מן המקור. לכן לא די בשרי אלפים ומאות, ולכך לא הציע איש את ההצעה עד שבא יתרו. היה זה דווקא יתרו שהיה לו אומץ לקום ולהכריז, שאם אין שלמות ביכולת של עם ישראל לינוק מתורתו של משה רבנו, תורת שמים, הרי שיש לחפש וניתן למצוא בארות תורה במעמקי הנפש. ניתן לחדש תורה ולמצוא את דבר ה' בטהרתו בתהומות נפשם של אנשי חיל ואמת מקרב עם ישראל.

15. ומסביר הרב מדן:

היה זה דווקא יתרו, שהרי אם יש יסוד לאתערותא דלתתא ולכניסה אל הקודש ללא השפעה ישירה משמים, הרי זה אצל יתרו, שלא הניח עבודה זרה שלא עבדה עד שבא לאמונת בורא עולם, אדם שאצלו החלה העבודה משאל תחתיות. בלא מדריך, בלא מכוון, בלא סגולה, ומתוך חיפוש עמוק בנבכי עצמיותו שלו - הגיע להר סיני.

ראה משה מה שלא ראו ישעיהו וירמיה, ששורש האיכה הנו גם שורש הבניין, שורש הצמיחה של תורה שבעל פה. ומכאן שיבוצה של פרשה זו בפרקים הדנים בציווי על ירושת ארץ ישראל וביצועה, שהרי אין לך ביטוי לתורה שבעל פה כירושת ארץ ישראל. (יהושע ד י"ב):

"וישבות המן ממחרת באכלם מעבור הארץ"

ארץ ישראל אינה ארץ של לחם מן השמים אלא של בארות הנחפרים בעומק האדמה. ארצם של האבות שקיימו אל כל המצוות כולן מקרבם, למרות שעל הר סיני לא עמדו ותורה משמים לא קיבלו.

16. וכך כותב על ארץ ישראל הרב קוק זצ"ל באורות

התורה (א, ג):

"וצריכה ארץ ישראל להיות בנויה וכל בניה יושבים עליה... אז חיה היא תורה שבעל פה בכל זיו תפארתה".

ועדיין, נכנסת כל פרשת מינוי השופטים תחת הכותרת "איכה". כי אם כוונת יתרו טובה וטהורה היתה, לא כן כוונת בני ישראל.

17. דברים א' יד:

"ותענו אותי ותאמרו טוב הדבר אשר דיברת לעשות"

18. ובספרי (מובא ברש"י שם)

"החלטתם הדבר להנאתכם. היה לכם להשיב - משה רבנו ממי נאה ללמוד, ממך או מתלמידך". רצונם של בני ישראל לא היה רק צמיחתה של תורה שבעל פה, אלא גם הינתקות מדרכו הגבוהה, המחייבת והקשה של משה - מדרגת התורה שבכתב. ניתוק זה- הוא שורש ה"איכה" ושורש הגלות. וכך ממשיך הרב קוק זצ"ל:

"בגלות נפרדו התאומים, נתעלתה תורה שבכתב למרומי

קדשה וירדה תורה שבעל פה בעומק תחתית"

משבר זה, שהחל קודם מעמד הר סיני, מתרחב בסיום תקופת הר סיני. משה אומר לחובב - יתרו:

"נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם".

אך בראייתם של בני ישראל - "ויסעו מהר ה'", מטרת הנסיעה - הינתקות ובריחה מאותה מדרגה של סיני, מן התורה שבכתב. רואים את מדרגת ארץ ישראל לא כנדבך נוסף על מדרגת קבלת התורה לה זכו, אלא כסותרת

אותה. יש צורך לנסוע מ"הר ה'" כדי להגיע לארץ ישראל, ובלשון חז"ל: "כתינוק הבורח מבית הספר" מכאן למתאוננים, ולמאיסה במן. שלא כמשה רבם לא ביקשו לאכול מפירות הארץ, אלא שקצה נפשם בלחם שמים. מכאן לתלונת מרים ואהרן ולבכייה שניה שהפכה לבכיית דורות. ארץ ישראל כמנותקת אף ניתוק כלשהו מסיני, ממשה ומן התורה - סופה חורבן וסוף היושבים עליה.

אלא שאותו שטר קשה, שהציגו לעינינו חז"ל מכוח הפסוק "איכה אשא לבדי" - שוברו בצדו: **"אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל"**.

כבר תמהו חכמים במדרש: בתחילה אתה אומר (שמות ג) **"לא איש דברים אנכי"** ועכשיו **"אלה הדברים אשר דיבר משה?"**

אין לך דבר שמציין את זיקתו אל האדם לזולתו כפיו, ומשה מטבעו - איש כבד פה. המיצג אותו כלפי העם, המשמש לו לפה, הוא אהרן - איש הזיקה לזולת, האוהב את הבריות ומקרבן לתורה. עד כמה קשה לאיש האלקים לקשר עצמו לבני בשר ודם פשוטים, וכמה חורבן וצער נגרמו מכך לעם ישראל לדורותיו, רואים אנו מכל השתלשלות המאורעות במדבר.

ובפרשתנו: **"אלה הדברים אשר דיבר משה"** - החבלים הראשונים שיקשרו מחדש את תורת משה שבכתב, עם תורת הדיבור - התורה שבעל פה, כאן הם מתחילים להישזר.

וכך לשונו של הרב קוק זצ"ל ב"אורות התורה" שם: **"אז תחל תורה שבעל פה לצמח מעומק שורשה, תעלה מעלה מעלה, ואור תורה שבכתב יזריח עליה קרני אורה מחדש ... והיה אור הלבנה כאור החמה, ואור החמה יהיה שבעתיים כאור שבעת הימים, ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא"**.